

УДК 821.161.2:[784+7.011]

Олена Малахова

ЛІТЕРАТУРНО-ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІСЕННОЇ ЛІРИКИ ЛІЛІ ЗОЛОТОНОШІ

У статті здійснено аналіз співаної поезії української авторки Лілії Золотоноші, систематизовано огляд джерел про літературно-мистецький доробок поетеси. Висвітлено провідні літературно-естетичні аспекти її пісенної творчості. На матеріалі текстів пісень досліджено зумовлені естетичним кодом індивідуально-авторські поетичні виражальні засоби, які входять у резонанс зі свідомістю реципієнтів. Це своєю чергою сприяє залученню слухачами творів із означеними компонентами у їх соціокультурні коди. Доведено, що у віршах для пісень Л. Золотоноші органічно переплетено образно-версифікаційну традицію із адаптованим для сучасників тематичним новаторством.

Ключові слова: естетичний код, текст пісенної лірики, пісня, поет-пісняр, реципієнт (слухач).

Лілія Золотоноша (Коробко) – київська поетеса, поет-пісняр, журналіст, член Національної спілки письменників України (з 2002), кандидат філологічних наук (тема дисертації: «Культурософські та екзистенційні мотиви в українській ліриці другої половини ХХ – початку ХХІ століть (інтертекстуальні аспекти)», 2012), лауреатка літературної премії імені Олександра Олеся (2014). Це багатогранна творча особистість, у поетичному доробку якої п'ять збірок віршів («Женские сны», 1996; «По закону огненной спирали», 1999; «Соло Свічі», 2001; «Тепер або ніколи», 2004; «Хочу до тебе», 2009), численні авторські вечори та творчі зустрічі в форматі концертів-бесід. Однак на сьогоднішніх наукових працях, які би містили аналіз художньої творчості Л. Золотоноші, нами не виявлено (виняток становлять передмови Д. Павличка, А. Погрібного, В. Шкляра до книг поетеси). На нашу думку, поліаспектна академічна поезія авторки та відомі за межами України її вірші для сучасних естрадно-популярних пісень заслуговують на посилену увагу фахівців із літературознавства. Тому *мета статті* полягає в тому, щоб охарактеризувати мотиви, сюжетно-образну канву вокальних творів Лілії Золотоноші, здійснити через призму естетичного коду пісенної лірики аналіз причин популярності та затребуваності її віршів серед реципієнтів.

Оскільки співана поезія, як синтез жанрів, перебуває на порубіжжі лірики та музики, то цікавими для аналізу видаються музично-популярні теле- та радіопередачі, що у доступній масово-популярній формі знайомлять слухачів зі зразками сучасного мистецтва і сприяють мобільному поширенню в суспільстві відомостей про рейтингові пісенні твори та їхніх авторів. Запрошені у студію для участі в бесіді співавтори чи колеги, члени сім'ї, музичні та літературні критики, експерти розкривають деталі історії створення пісенної лірики або торкаються глибших творчих нюансів і підоснов. Перевагою щодо передавання

інформації цих комунікацій перед паперовими носіями є ілюстрування-перемежовування розмовних реплік фрагментарними чи повними композиціями вокальних творів. Серед найбільш вагомих радіопередач, присвячених творчому шляху поетки, вважаємо випуск 24 липня 2012 року на Другому інформаційно-музичному каналі «Промінь» до її Дня народження. Щодо телевізійних проектів – це телепередача «Брависсимо, Лілія Золотоноша!» у 2-х частинах на ДТРК «Культура», а також записи концертів у популярному відеохостингу «YouTube».

Крім того, 26 червня 2012 року нам вдалося приватно зустрітися із Лілією Золотоношею з метою аналізу живого естетичного мислення творчої особистості. Спостереження за темпераментом і харизмою, побутом, манерою спілкування поетеси, обговорення актуальних питань щодо місця пісні в системі сучасного мистецтва, ідейно-тематичних передумов появи вокальних творів та проблеми оздоблення віршів мелодією відкрили шлях до розуміння ліричного боку створеної авторкою співаної поезії. Бесіда з Л. Золотоношею дала цінний матеріал для дослідження художньо-естетичних аспектів її пісень, зокрема сприяла заглибленню у внутрішній світ ліричних героїнь творів поетеси, виявленню закономірностей прояву в віршах пісенної лірики характерних для авторки версифікаційних, мовностилістичних нюансів.

Найпершим, що привертає увагу слухачів до будь-якої пісенної лірики, є властива для всіх творів мистецтва естетика. У кожного індивіда вона особлива, оскільки обумовлена низкою чинників: менталітетом, соціальною приналежністю, життєвим досвідом, мірою освіченості, темпераментом, ступенем дотримання релігійних догм, духовністю, моральними пріоритетами особистості. Наявність цих суб'єктивних критеріїв створює підґрунтя для розвитку музичних стилів, а отже, і жанрів пісень. Зважаючи на те, що поява останніх безпосередньо залежить від певного естетичного конгломерату, то засадничими для аналізу текстів співаної поезії Л. Золотоноші вважаємо викладені в наукових розвідках концептуальні положення представників школи рецептивної естетики, адже, як стверджував В. Ізер: «<...> *твір має два полюси, які назвемо художнім та естетичним: художній стосується тексту, створеного автором, а естетичний – вказує на його реалізацію, яку здійснює читач*» [2, 263]. У пісенній ліриці, що найбільше прив'язана до певного конгломерату реципієнтів та рейтинговість котрої безпосередньо залежить від попиту на вокальний твір слухацької аудиторії, сприйняттевий аспект обумовлений наявним у віршах естетичним кодом. Інтуїтивне чи свідоме застосування поетами його маркерів (елементів, компонентів) робить твір вагомим для слухачів.

Важливим естетичним елементом пісні як літературно-музичного жанру є *назва*. Через заголовок відбувається знайомство з темою та головною ідеєю твору, але у власне-масовому жанрі, де через увагу слухачів конвеєром проходять пісні, це здебільшого формальність, потрібна для ідентифікування співаної поезії на сторінках альбомів та у списках треків у рейтингах. За таких умов назва сприймається невід'ємно від постаті виконавця, тому що абсолютна

кількість авторів не тяжіє до оригінальності й пісні з однаковими назвами, що відбивають тему вірша, – не виняток, а, радше, правило.

Для піснярів-наслідувачів поетичних принципів академічних віршів властивий творчий підхід до вибору заголовків за лейтмотивом. Уживання естетико-семіотичних конструкцій, що влучно відбивають ідейно-тематичний задум митця й водночас не суперечать інформативності поезії та корелюють із завданнями, створює масив строкатих, підвладних декодуванню слухачами знаків співаної поезії. Пісня з естетично прийнятною та привабливою назвою вказує на унікальність художнього мислення автора і незаангажованість пропонованого реципієнтам віршованого товару.

Можливий варіант, коли твір має декілька назв, що є дороговказом різного естетичного ставлення до дійсності слухача і автора. Приміром, добре знана реципієнтами, унікальна у виконавському просторі пісня «Горобина ніч» (муз. О. Макаревича, вик. О. Білозір). Настрій, емоції особистий життєвий досвід обумовили вибір Л. Золотоноші для віршів цього природного явища: «Якщо чесно – це від бабусі (вона російською розмовляла): “Лилька, сейчас будет воробьиная ночь”. Саме як “воробьиная”, а не “горобина” українською – тут уже підсилення образу. Малася на увазі така погода, як сьогодні [злива за вікном – О. М.], від російського “воробей” – сірий. <...> це – сумніви, раптова зміна погоди. Звичайно, саме це я вклала, але я не рівнялася на народні образи, поетів-класиків, суто інтуїтивно обрала тему. Зрештою, думаю, люди її знають як “Не в тому річ”. Це не є назва – дуже примітивно, але як вони запам’ятали приспів» [3]. Такий «народний» підхід хоч і вирізняється громіздкою неоригінальністю, однак самотність і неповторність поєднаних у ньому слів, а також ритмічний їх рисунок налаштовують реципієнта на подальше сприймання пісні й на підставі мелодійної асоціації надійно закарбовуються в пам’яті. Поширений в українській академічній поезії образ осінньої горобиної ночі, до якого зверталися Л. Костенко, Є. Маланюк, І. Низовий, М. Семенко, П. Тичина (який, проте, у пісенній ліриці до Лілії Золотоноші не був апробований), є площиною настрою, емоційним тлом, що відтворює внутрішній світ ліричної героїні. На підставі матеріалів бесіди з Л. Золотоношею доходимо висновку, що це трапляється, з одного боку, завдяки творчому долученню слухачів до існування вподобаної ними пісенної лірики, з іншого боку, яскраво засвідчує відмінність між естетичними кодами автора та реципієнта, зумовлену суб’єктивними чинниками.

Містким допоміжним літературно-естетичним засобом у процесі акцентування уваги реципієнтів на внутрішньому світі ліричних героїв є *явища природи*. У сучасній слов’янській пісенній ліриці опукло постає система «людина – навколишній світ» Уже згадуваний нами твір «Горобина ніч» містить паралелі з природою, є тим естетичним кодом, який змушує реципієнтів укотре повертатися до прослуховування твору. Драматизм ритму життя, нескореність ліричної героїні, бажання всупереч зовнішнім негараздам відтворити внутрішню гармонію, що можлива лише вкупі з об’єктом її уподобань, утілений у співаній поезії через магнетизм слова та музичні виражальні засоби. Конфронтація почуттів ліричної героїні, що вирують в

унісон зі стихією, з одного боку, є осудом дій і об'єкта, до якого звернено монолог («*На тихім вечорі розлук / З тобою вже сміється інша*» [1, 73]), і сторонніх («*<...> а за плечима – пересуди. / Я не скажу тобі: “Прийди”... / За нас все вирішили люди*» [1, 73]), що заради дозвільної цікавості бажають вносити корективи в життя інших.

«Більш радіснішою» [3], за визначенням авторки, є насичена явищами природи пісня «*Як ми удвох*» [3]. Оперізуючи відгомонами пейзажів у прямому чи переносному значенні кожен заспів вокального твору («*Тумани розкидали зоряні роси, / А вранці прийшла неприкаяна осінь. / Де яблуко впало, там гілка вклонилась*», «*То ластівка швидко у небо пірнула*», «*Ще будуть громи і ще будуть заграви*»), образи-символи відбивають національний менталітет та зміцнюють історичну пам'ять слухачів. Відтак поети-піснярі застосовують їх у віршах як естетичний код зв'язку поколінь.

Рівень сформованості й міру панування в суспільстві морально-етичних норм і орієнтирів виявляє на підставі ставлення до неї інших суб'єктів центральний в усній народній творчості образ жінки. Націлені на слов'янську слухацьку аудиторію тексти переважної кількості пісень Лілії Золотоноші позиціонують ліричну героїню як сентиментальну особистість, сповнену непохитної жіночності, віри в домінування чоловічого начала у світобудові. Феміністичні заклики не мають місця в піснях авторки. Вибір на користь властивої для слабшої частини людства кокетливої поступливості роблять співану поезію естетично привабливою для жіночої аудиторії, бо в особі кожної слухачки генетично закладене прагнення відчувати рішучість і захист із боку сильної статі, залежність від неї. Для чоловічої аудиторії така позиція в емансипованому суспільстві теж є вигідною. Надане ліричною героїнею право на превалювання не принижує нічєї гідності, відповідає ієрархії, підтримує соціальну субординацію.

Наступним потужним літературно-естетичним аспектом співаної поезії Л. Золотоноші вважаємо ідейно-тематичне й сюжетно-композиційне тло віршів. Закладений поеткою у тексти пісень драматизм крокує в ногу з нагальними запитамі і потребами постіндустріального суспільства. Провідний мотив кохання з домінуючим субмотивом розлуки відповідає швидкоплинності стосунків між людьми в ХХІ столітті. Тому поезія з подібною темою миттєво здобуває відгук у серцях сентиментальних односторонніх. Пісня стає для них універсальним співрозмовником, що мов у дзеркалі відбиває найпотаємніші порухи душі, приховані мрії та сподівання, до яких не варто допускати кожного стрічного, про котрі, проте, хочеться сповістити на широкий загал.

Споріднена із моментним життєвим настроєм реципієнтів проблематика віршів надає цю можливість завдяки: *архетипу матері* як прихистку життєвої мудрості, досвіду, найріднішої людини («*Мамо, я сказала собі...*», «*Мамо*»); містким об'ємним поетичним *образам осені, дощу, зливи, вітру*, що превалюють як символи відчаю, розірвання стосунків, трагедії («*Все навпаки*», «*Ключі*», «*Осінній ескіз*», «*Так буває*») та антонімічним до них *образам літа, тепла, курортів* як акумуляторів мимовільних розваг, швидкоплинних несерйозних стосунків («*Мозаїка*», «*Сліди кохання*»); *особовим займенником*,

що викликають у слухачів відчуття ототожнення власної долі з долею ліричних героїв: «Я – Ти» як проекція на полярність понять («Доц», «Прости – прощай», «Хіба це доц?»), «Я не можу без тебе»); «Ми» як вказівка на цілісність («Все навпаки», «Давні почуття», «Так буває», «Як ми удвох»); «Ви» як елемент недовомленості («Біла акація»). Згідно з усталеною естетикою художньої літератури, що бере початок із витоків сакральної ритуальності й обрядовості та обумовлена народними поглядами на світобудову, у творчому доробку авторки мають місце пісні-стилізації під фольклор із згадками про традиції народно-християнських свят Івана Купала («Прости – прощай») та Святої Трійці («Духмяне зілля»), історичних персонажів («А на долі-доленці») тощо.

У віршах Лілії Золотоноші для пісень органічно переплетено образно-версифікаційну традицію з адаптованим для сучасників тематичним новаторством. Відтак, підвищеною поетичною експресією вирізняється тематика віршів для жіночого вокалу жанру шансон. Твір «Ресторанный шум» здобув премію «Шансон года 2010», а її виконавицю С. Рижову охрестили «Королевою українського шансону» на кшталт Л. Успенської в Росії. Для відтворення такої клішованої естетики пісняркою презентовано вірші, що тяжіють до академічної поезії та несуть відбиток міських романсів із низкою варіацій на інтимну тематику: «Какой приятный дым. / Глаза я закрываю. / С тобой или с другим / Сегодня я не знаю» [1, 74]. У вокальному творі залишено щирість і відвертість народної слов'янської пісенної традиції, але при цьому скасовано характерну для менталітету сльозливості і традиційну жіночу покору. Незвичний новий для української співаної поезії мотив *продажу* (насамперед морального) *себе* з розпачу й байдужості до подальшої власної долі внаслідок непостійності, мінливості чоловічих почуттів, інтер'єр відкритого людного приміщення додали нових барв у сприймання й переосмислення реципієнтами любовної тематики сповіді І. Круг, ліричних балад В. Циганової, пісень про вірність і надію ув'язненої ліричної героїні К. Огоньок.

На порубіжні лірики у жанрі шансон і кращих зразків естрадно-популярної пісні стоять твори «Где-то», «Говорили люди», «Казанова», «Курортный роман», «Лето», які через легкі любовні мотиви не завжди можуть бути зараховані до соціально-культурних кіл реципієнтів із превалюванням філософських смаків у естетичному ставленні до дійсності. Проте втілена в особі харизматично-зухвалої, здатної кинути виклик і піти на компроміс із совістю ліричної героїні заперечлива чарівливість завдяки генетично властивій для людей полярності начал (доброго / поганого, прекрасного / потворного) здатна привабити слухачів через унікальні *ритмічні рисунки*, поетичні виражальні засоби, приміром, традиційну для підкреслення емоцій *антитезу*, *анафору* чи хаотичні *лексичні тавтології-образи* в межах однієї поезії тощо.

Отже, вірші Лілії Золотоноші, що проторували собі шлях у царину співаної поезії, відтворюють найкращі українські народнопісенні й академічні літературно-естетичні традиції. Перемежуючи їх з особистим досвідом, пошуками засадничих моральних цінностей сучасності, авторка задекларує у текстах віршів естетичний код пісенної лірики, аби в такий спосіб сприяти донесенню до слухачької аудиторії морально-естетичних постулатів, у добу

постгуманістичного суспільства прививати смак до мистецтва взагалі й художнього слова зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Золотоноша Л.А. Соло Свічі : вірші / Л.А. Золотоноша [передм. А. Погрібного, В. Шкляра]. – К. : Логос, 2001. – 135 с.
2. Ізер В. Процес читання : феноменологічне наближення / В. Ізер // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. Марії Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – 633 с.
3. Малахова О. Лілія Золотоноша : Горобина ніч в душі та за вікном / О. Малахова // Інтерв'ю [рукопис]. – К., 26 червня 2012 р.

В статтє осуцествлен анализ песенной поэзии украинской поэтессы Лилии Золотоноши. Освещены ведущие литературно-эстетические аспекты ее песенного творчества. На материале текстов песен исследованы обусловленные эстетическим кодом индивидуально-авторские поэтические выразительные средства, которые входят в резонанс с сознанием реципиентов и способствуют привлечению слушателями обогащенных обозначенными компонентами произведений в их социокультурные коды.

Ключевые слова: эстетический код, текст песенной лирики, песня, поэт-песенник, реципиент (слушатель).

The analysis of the song lyrics of Ukrainian lyricist Lilija Zolotonosha has been given. Despite of wide spectrum of interdisciplinary use of the term “aesthetic code”, we should note, that aesthetic code of lyrics remains unexplored fact in literary theory. The purpose of this article is to determine the markers of investigated phenomenon, to characterize its general motives, genres and images. Main literary and aesthetic aspects of her song lyrics have been done. Author's definite means of the lyrics expressions and aesthetic code, based on the material of the song lyrics of modern lyricist have been studied. A song is a self-expression of a poet and composer (its authors). Only those people can become real artists who can include, understand and pass ahead of their time and who stand out in memory of the contemporaries and direct their creative search to the future. It should be noted that perception, listening and reproduction of lyrics as well as creation requires that recipient has not only aesthetic feeling but also all-round erudition. It is necessary to have a certain set of aesthetic codes to understand any song; which is necessary to apply to many factors in order to understand a deep essence of its mortgaged information. Taking into consideration that the essence and structure of phenomenon “aesthetic code” has been determined first, practical importance of given results consist in the fact that theoretical statements has been proposed. Their practical illustration can be used when students of philological and musical educational institutions study the professional subjects.

Keywords: aesthetic code; text of the song lyrics; song; lyricist; audience (listener).

Стаття надійшла до редакції 13. 06.2015

Прийнято до публікації 22.06.2015